अथेषां च नराणामातपवारणं तु चतुरस्रम्। समवृत्तदण्डयुक्तं छत्रं कार्य्यं तु विप्राणाम्" उष्णघ्नादयो ऽप्यत्र। तद्धारणे गुणाः सुश्रुते उक्ता यथा "वर्षानिलरजोघर्महिमादीनां निवारणम्। बल्यं चक्षुष्यमौजस्यं शङ्करं छत्रधारणम्"।

उष्णवीर्य्य पु० उष्णमुग्रं वीर्य्यमस्य। १शिशुमाराख्ये जलजन्तौ। २उग्रवीर्य्यवति त्रि०हेम०। उष्णवीर्य्यद्रव्याणि च सुश्रुते नानास्थाने उक्तानि तानि तत एवावगम्यानि

उष्णांशु पु० उष्णाः अंशवोयस्य। सूर्य्ये।

उष्णागम पु० उष्ण आगम्यतेऽत्र गम+आधारे-अप्। निदाघकाले। उष्णाभिगमोऽप्यत्र शब्दच०।

उष्णालु त्रि०उष्णं न सहते आलु। उष्णाऽसहने। "उष्णालुः शिशिरे निषीदति तरोर्मूलालवाले शिखी" विक्रमो०।

उष्णासह पु०उष्ण आसह्यतेऽत्र आ+सह-अच्। १हेमन्ते ऋतौ। उष्णं न सहते अच्। २असह्योष्णे त्रि०।

उष्णिका स्त्री अल्पमन्नमस्याम् अल्पार्थे कन् नि० अन्नस्य उष्णादेशः। १यवाग्वाम्(याउ)। उष्णकशब्दात् स्त्रियां टाप् अत इत्त्वम्। २दक्षायाम् स्त्रियाम्।

उष्णिज् पु० उष-इजिक् बा० नुट्। उष्णस्पर्शयुक्ते तत प्रज्ञा० स्वार्थे ण। औष्णिज तदर्थे।

उष्णिह् स्त्री उत्स्निह्यति क्विन् नि०उदोऽन्त्यलोपे षत्वम्। सप्ताक्षरपादके १छन्दोभेदे। स्वादौ कुः उष्णिक्। उष्णिग्भ्याम्। "गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च बृहती पङ्क्तिरेव च" वृ०र०। "अथ छन्दांसि गायत्र्युष्णिगनुष्टुब् बृहती" इत्युपक्रम्य "द्वितीयमुष्णिक् त्रिपदान्त्योद्वादशकः। आद्यश्चेत् पुरउष्णिक्, मध्यमश्चेत् ककुप्। त्रैष्टुभ जागतचतुष्काः ककुब्न्यङ्कुशिरैकादशिनोः परः षट्कस्तनुशिराः मध्ये चेत् पिपीलिका मध्याद्यपञ्चकस्त्रयोऽष्टका अनुष्टुब्गर्भा चतुःसप्त कोष्णिगेव" सर्वानु० ५अ०। "एवमेवोष्णिहं सवितारं ग्रीवास्वनूके" इति सर्वानु० ४अ० उक्तेः तस्याः सवितृदेवताकत्वेन ग्रीवासु अनूके च न्यासः। तस्या उपधानप्रकारः शत०ब्रा० ८,६,२,३, आदौ दर्शितं तत एवावसेयः। २तदभिमानिदेवभेदे च। अश्वमेधे "त्रिवत्सा अनुष्टुभे तुर्य्यवाह उष्णिहे" यजु० २५,१२१। पशुविशेषाणामुक्तदेवताविशेषोद्देशेन यूपादौ बन्धनमुक्तम्। अस्य हलन्तत्वेऽपि अजादि०टाप्। उष्णिहा "उष्णिहा छन्द इन्द्रियम्" यजु० २१,१३, "बृहत्युष्णिहा ककुप् सूचीभिः शन्त्युत्वा २३,३३, "शृणातु ग्रीवाः प्र शृणा तूष्णिहा वृत्रस्येव शचीपतिः" अथर्ववेदे ६,१३४,१,

उष्णीगङ्ग न०उष्णीभूता गङ्गा नदीभेदो यत्र मध्यपदलोपः। भृगुतुङ्गपर्वतस्थे तीर्थभेदे "अपां ह्रदं च पुण्याख्यं भृगुतुङ्गं च पर्वतम्। उष्णीगङ्गे च कौन्तेय! सामात्यः समुपस्पृश" भा०व०१३५ अ०।

उष्णीष पु०न०उष्णमीषते हिनस्ति ईष-क शक० पररूपम्। १शिरोवेष्टनवस्त्रे(पागड़ि)२किरीटे च "अथास्मा अध्वर्युरुष्णीषं प्रयच्छति तदञ्जलिना प्रतिगृह्य त्रिःप्रदक्षिणं शिरः सम्मुखं वेष्टयित्वा" आ०श्रौ०सू०६,७। सन्नद्धा लोहितोष्णीषा निस्त्रिंशिनो याजयेयुः" आ०श्रौ० ९,७,४। "लौहितोष्णीषा ऋत्विजश्चरन्तीति" श्रुतिः। समावर्त्तनकाले च तस्य धारणमाचार्य्याय दानं च विहितम्। "अथैतान्युपकल्पयीत समावर्त्तमाने मणिकुण्डले वस्त्रयुगं छत्रमुपानद्युगं दण्डं स्रजमुन्मर्दनमनुलेपनमाञ्जनमुष्णीषमित्यात्मने आचार्य्याय च"। "यद्युभयोर्न विन्देताचार्य्यायैव" आ० गृ० ३,८,१,२। तद्धारणगुणः सुश्रु० उक्तः "पवित्रं केश्यमुष्णीषं वातातपरजोऽपहम्। वर्षानिलरजोघर्महिमादीनां निवारणम्"।

उष्णीषिन् त्रि० उष्णीष+अस्त्यर्थे इनि। १उष्णीषधारिणि स्त्रियां ङीप् २महादेवे पु०। "उष्णीषी च सुवक्त्रश्च उदग्रोविनतस्तथा" शिवस्तुतौ" भा०अनु०१७। "उष्णीषिणे सुवक्त्राय सहस्राक्षाय मीढुषे" भा० अनु० ८।

उष्णोदक न० कर्म्म०। अग्निना तप्तजले काथ्यमानपादशेषार्द्धावशेषपादादिहीनके जले तद्गुणादि भावप्र० "अष्टमेनांशशेषेण चतुर्थेनार्द्धकेन वा। अथवा क्वथनेनैव सिद्धमुष्णोदकं वदेत्"। तद्गुणाः "श्लेष्मामवातमेदोघ्नं वास्तशोधनदीपनम्। कासश्वासज्वरान् हन्ति पीतमुष्णोदकं निशि। क्वाथ्यमानन्तु निर्वेगं निष्फेनं निर्म्मलन्तथा। अर्द्धावशिष्टं यत्तोयं तदुष्णोदकमुच्यते। ज्वरकासकफश्वासवातपित्तामेदसाम्। नाशनं वस्तिसंशोधिपथ्यमुष्णोदकं सदा। त्रिपादशेषं सलिलं ग्रीष्मे शरदि शस्यते। हिमेऽर्द्धशेषं शिशिरे तथा वर्षावसन्तयोः" अन्ये तु "निदाघे त्वर्द्धपादोनं पादहीनन्तु शारदम्। शिशिरे च वसन्ते च हिमे चार्द्धावशेषितम्। अष्टमांशावशेषन्तु वारि वर्षासु शस्यते" केचित्तु "विधिष्वङ्गेषु वाणेषु वेदेषु त्रिषु पक्षयोः। एकभागावशेषं स्यादम्बु वर्षादिषु क्रमात्"। अत्र दोषाणां यथोल्वणता हीनता वा तथा व्यवस्था कल्पनीया। "तत् पादहीनं पित्तघ्न-